

УДК 327

С. Даниленко, д-р політ. наук, доц.,
О. Гальона, політолог

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПОЛИТИКО-ЕКОНОМІЧНІ ПРІОРИТЕТИ КИТАЮ В ЦЕНТРАЛЬНІЙ АЗІЇ

У статті розглядаються питання, пов'язані із розвитком взаємовідносин Китайської Народної Республіки з центральназізійськими країнами, зокрема щодо політико-економічних пріоритетів Китаю в Центральній Азії в контексті зовнішньої політики КНР в регіоні.

У роботі висвітлено позиції та думки представників науково-експертного середовища щодо зовнішньої політики Китаю в Центральній Азії, зокрема щодо відповідних концепцій, стратегій, цілей та завдань у рамках зовнішньополітичного курсу КНР в центральназізійському регіоні в сучасних умовах.

Здійснено огляд науково-експертних публікацій ряду китайських та центральназізійських дослідників, а також представників інших держав щодо їх бачення актуальних аспектів міжнародного співробітництва Китаю з Казахстаном, Киргизстаном, Таджикистаном, Туркменістаном, Узбекистаном під кутом зору політико-економічних пріоритетів КНР в Центральній Азії.

Розглянуто оцінки та коментарі дослідників щодо пріоритетів Китаю в центральназізійському регіоні, які стосуються політичних відносин КНР з центральназізійськими країнами, сфери безпеки, економічних та гуманітарних питань тощо.

Автори презентують узагальнені висновки та власний погляд щодо процесу формування та реалізації центральназізійської зовнішньої політики Китаю, основних тенденцій та перспектив розвитку, вирішення на двосторонньому та багатосторонньому рівні наявних регіональних проблем в контексті політико-економічних пріоритетів КНР в Центральній Азії.

Ключові слова: геополітика, стратегія, цілі, завдання, зовнішня політика, Китай, політико-економічні пріоритети, міжнародні відносини, національні інтереси, Центральна Азія, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, двостороннє та багатостороннє співробітництво, інтеграція, регіональний розвиток, безпека.

Китайська Народна Республіка є однією з провідних держав, що відіграє значну роль на міжнародній арені. Геополітичний характер процесів в Центральній Азії, де перетинаються інтереси ключових світових гравців, впливає на різноаспектні політико-економічні відносини Китаю з Казахстаном, Киргизстаном, Таджикистаном, Туркменістаном та Узбекистаном.

Зміцнення політичних та економічних позицій Китайської Народної Республіки в центральназізійському регіоні на фоні загального зростання Китаю в світі викликає науковий інтерес та зумовлює важливість і актуальність дослідження його політико-економічних пріоритетів в Центральній Азії під кутом зору вивчення та аналізу тенденцій і перспектив побудови та розвитку різноформатних зв'язків між Китаєм та Казахстаном, Киргизстаном, Таджикистаном, Туркменістаном, Узбекистаном.

Мета статті – проаналізувати та узагальнити науково-експертні підходи до вивчення політико-економічних пріоритетів Китаю в Центральній Азії, дати оцінку стану та перспективам реалізації зовнішньополітичного курсу КНР в центральназізійському регіоні, виходячи із загальних аспектів китайської зовнішньої політики.

Різноаспектні питання щодо зовнішньої політики Китаю в Центральній Азії та його політико-економічних пріоритетів в регіоні тою чи іншою мірою висвітлюються в публікаціях цілого ряду представників науково-експертного середовища.

В Україні серед авторів, які торкаються у своїх роботах тематики, що розглядається, слід згадати таких дослідників та вчених, як А. Гончарук, М. Дорошко, Р. Жангожа, О. Кожухар, П. Ленський, Т. Ляшенко, М. Мурашкіна, І. Ткаченко, Б. Парахонський, Ю. Павленко, В. Маляров, О. Сенченко, В. Кузнецов, Н. Шпакова та ін.

Серед зарубіжних експертів та науковців можна відзначити дослідження Р. Абдулло, Р. Алімова, Р. Алієвої, К. Байзакової, С. Бланка, М. Братерського, Яо Ван, Л. Васильєва, А. Верещагіна, Пан Гуана, Ван Гуанчжєня, Р. Гуан Тяня, З. Давидова, М. Данилович, Л. Джуліан, Є. Журавльової, Г. Іскакової, Є. Калужнової, А. Каукенова, Х. Кенні, В. Кіма, С. Кушкумбаєва, Цзян Ланя, М. Лаумуліна, С. Лузяніна, Т. Лукашиної, А. Мавлонової, Д. Малишевої, З. Мураталієвої, Є. Петеліна, А. Петерсена, В. Парамонова, Чжоу Пєна, О. Резникової, Є. Савковича, І. Сафранчука, Н. Серебрякової,

Лі Сіня, К. Сироєжкіна, В. Ситенка, А. Сичової, В. Спивак, О. Столповського, О. Строкова, К. Ташматової, А. Толга Тюркера, Р. Турарбекової, М. Тюльпакова, Р. Гуан Тяня, А. Умарова, Е. Фейгенбаума, Лі Фенліня, І. Халанського, А. Ходжаєва, Чжао Хуашена, Ван Чєнсїна тощо.

Дослідження низки офіційних документів, наукових робіт, інформаційно-аналітичних матеріалів з питань міжнародних відносин свідчить, що на рубежі ХХ та ХХІ століть регіон Центральної Азії (ЦА) з позицій геополітики та економіки набуває для Китаю стратегічного значення, а тематика взаємовідносин Китайської Народної Республіки (КНР) з центральназізійськими країнами викликає все більший інтерес в експертному середовищі.

Відправною точкою при розгляді теми щодо політико-економічних пріоритетів Китаю в ЦА, на наш погляд, можуть бути тези Голови КНР Сі Цзіньпіня, який, виступаючи в казахському вищому навчальному закладі "Назарбаєв університет" під час турне країнами ЦА у вересні 2013 р., зазначив: "Розвиток відносин дружби та співробітництва з країнами ЦА – пріоритетний напрямок китайської дипломатії. Об'єднавши зусилля з центральназізійськими державами, Китай прагне спільного процвітання та добробуту, що спираються на принципи взаємної довіри, дружби, яка міцніє, та співробітництва, що активізується" [9]. У ході виступу, Сі Цзіньпін висунув концепцію спільної побудови "Економічного поясу Шовкового шляху", тим самим окресливши нові контури політики КНР з розширення зовнішніх зв'язків [49]. Узбецький дослідник А. Умаров з цього приводу пише, що йдеться про проектну концепцію Китаю зі створення інфраструктурних зв'язків на усьому просторі Євразійського континенту, центральним елементом якого стане, як передбачається, ЦА. Планується економічне співробітництво в Євразії щодо будівництва транспортної інфраструктури, зростання обсягів взаємної торгівлі шляхом усунення бар'єрів та посилення ролі національних валют у взаємних економічних операціях [34, с. 128, 133].

Також під час турне Сі Цзіньпін серед базових принципів центральназізійської політики китайського керівництва визначив наступні: дотримуватись дружби, залишатися добрими сусідами, які живуть в гармонії та злагоді, а також посилювати контакти та координацію, щоб спільними зусиллями будувати гармонійний регіон; дотримуватись взаємної підтримки, залишатися щирими

ми та добрими друзями, які довіряють один одному, а також зміцнювати взаємну довіру та співробітництво як на двосторонній основі, так і в рамках ШОС, спільно боротися з "потрійним злом", наркотрафіком, транскордонною організованою злочинністю, створюючи сприятливе середовище для регіонального економічного розвитку та спокійного життя народу; зміцнювати прагматичне співробітництво, залишатися взаємовигідними добрими партнерами, використовувати переваги політичних відносин, географічного сусідства, економічного взаємодоповнення для прагматичного співробітництва, стійкого зростання, створення взаємовигідного співтовариства, яке відповідає загальним інтересам; розширення регіонального співробітництва тощо [11].

Візит керівника КНР до країн ЦА, за визначенням А. Умарова, став недвозначною демонстрацією зростання значення регіону для Пекіну та сигналізує про стратегічні зміни у зовнішній політиці Китаю [34, с. 133].

Звертаючи увагу на тезу Сі Цзіньпіня щодо побудови гармонійного регіону, яка пролунала в контексті переліку базових принципів центральноазійської політики Китаю, слід зауважити, що ця теза перегукується з ідеєю побудови гармонійного миру. Киргизька дослідниця Н. Мураталієва пише, що ідея побудови гармонійного миру, у квітні 2005 р. вперше була висунута Головою КНР як новий погляд керівництва Китаю на сучасне глобальне протистояння і у вигляді концепції заснована на конкретному глибокому розумінні сучасного світового розвитку та має політичну, економічну, культурну, безпекову та екологічну складові [17]. В основі цієї концепції є теорія Ден Сяопіна, який вказував, що в побудові дружніх відносин між двома країнами кожна із сторін повинна виходити з власних інтересів і в той же час поважати інтереси іншої. Авторка зазначає, що наступною концепцією, що відображає основи регіональної політики КНР є принципи мирного співіснування, яких Китай дотримується у відносинах з державами ЦА. Серед них: "дружити з сусідами", що означає прагнення до формування дружніх відносин з усіма сусідніми державами; "дати сусідам почуття задоволення" – держави, які перебувають поруч, повинні відчувати себе спокійно та безпечно; "допомогати сусідам багатіти" – Китай в процесі власного швидкого зростання повинен допомогати сусіднім державам, щоб вони також могли витягти вигоду з цього.

З огляду на вищенаведене, слід зауважити, що казахський дослідник А. Каукенов у 2008 р. також зазначав, що ключовими поняттями китайської дипломатії стали "мирний розвиток" та "гармонійний мир", а серед ключових принципів здійснення міжнародних відносин декларуються взаємоповага суверенітету та територіальної цілісності, ненапад, невтручання у внутрішні справи один одного, рівність та взаємна вигода, мирне співіснування. У цьому контексті визначальною є цитата вперше висловленої пропозиції щодо побудови в ЦА "гармонійного регіону на основі довгострокового миру та спільного процвітання", з якою виступив лідер КНР Ху Цзіньтао в промові на саміті ШОС в червні 2006 р. У своїй роботі А. Каукенов вказує і на підкреслення з боку китайської дипломатії того факту, що пріоритети для Китаю полягають виключно в сфері розвитку добросусідства та в реалізації економічних інтересів. Як основні пріоритети та завдання глобальної зовнішньополітичної стратегії КНР, які мають безпосереднє відношення до стратегії Китаю в ЦА автор виділяє: забезпечення сприятливої міжнародної обстановки для розвитку та модернізації КНР; запобігання спробам стримування зростання могутності КНР; диверсифікацію доступів Китаю до енергетичних ресурсів; запевнення світової

спільноти в тому, що економічне зростання та військова модернізація КНР не становлять загрози для інтересів інших країн. Він пише, що конкретні інтереси Китаю в ЦА є базовими факторами, що визначають китайську політику в регіоні, оскільки будь які дії КНР в регіоні спрямовані передусім на отримання конкретної вигоди для себе. Значення ЦА для Китаю можуть пояснити: фактор забезпечення стабільності західних провінцій КНР; економічний та енергетичний фактори; транзитний потенціал регіону [8, с. 83-85]. У цій же роботі акцентовано на тому, що основою китайської дипломатії все частіше називають використання так званої "м'якої сили", теорія якої передбачає використання "нематеріальних власних ресурсів" культури та політичних ідеалів в інтересах впливу на поведінку людей в інших країнах – на відміну від впливу за допомогою "жорсткої сили" зброї або грошей. Зазначається також, що КНР робить акцент на зміцненні "стратегічної репутації", яка лежить в основі довіри до неї з боку інших держав [8, с. 87]. Казахський дослідник акцентує на тому, що основною стратегічною метою Китаю в ЦА є забезпечення власної безпеки, зокрема підтримка регіональної безпеки та намагання захистити КНР від можливих джерел нестабільності, що виходять з території держав регіону [8, с. 88].

Китайський аналітик Чжао Хуашэн, під кутом зору іміджевої складової політики КНР в світі, зокрема в центральноазійському регіоні, в одній зі своїх публікацій пише: "У Китаю є засоби та можливості для поліпшення свого образу в ЦА і в цьому аспекті потрібна тривала та комплексна старанна робота. Щодо проблем, на які в ЦА звертають особливу увагу, – незаконної міграції, проблеми водних ресурсів, питання сировинного крену в економічних відносинах, – Китай займає конструктивну позицію та намагається поліпшити ситуацію [39, с. 90]. Автор також акцентує, що основа політики КНР щодо сусідів – доброзичливість та партнерство, з країнами ЦА Китай розвиває дружбу та співробітництво на рівноправній основі, виявляючи терпимість, без усякої гордості, втручання у внутрішні справи та лукавства, в разі виникнення проблем вирішує їх шляхом переговорів, надає всляку економічну допомогу [39, с. 84].

Про складові політики щодо сусідів йшлося під час конференції з питань дипломатії у жовтні 2013 р. в Пекіні. Зокрема, говорячи про курс "щодо відношення до суміжних країн", Сі Цзіньпінь підкреслив, що "стратегічною метою китайської зовнішньої політики є служіння завданню національного відродження" і зазначив, що Китай повинен прискорити створення зон вільної торгівлі з сусідами як фундаменту, розширювати торгівлю та інвестиції, створити новий зразок регіональної економічної інтеграції [29].

Цікавим, на наш погляд, є ракурс бачення окремих аспектів політики КНР в ЦА з боку узбецьких дослідників В. Парамонова та О. Строкова, які зазначають, що стратегія Китаю, яка підкріплена передовим міжнародним досвідом, науковим та аналітичним забезпеченням, реалізуючись у рамках довгострокового плану/алгоритму розвитку, має на меті побудувати сильну та самодостатню державу, яка здатна успішно протистояти потрясінням глобального та регіонального характеру, діяти на випередження тих чи інших загроз безпеці [20, с. 22].

Наприкінці 2015 р. китайський експерт Лі Фенлінь в матеріалі "ЦА – арена міжнародного співробітництва" зазначив, що Китай зацікавлений в стабільності ЦА, розширенні співробітництва з усіма країнами [14]. У цьому контексті можна згадати прозорливу думку, яку в свій час висловили українські вчені М. Дорошко та Н. Шпакова, зокрема: "Зростання інтересу Китаю до центральноазійського регіону пов'язано також зі зрос-

танням зацікавленості Китаю до взаємодії з об'єднаною Європою" [5, с. 153], яка в свою чергу співзвучна з позицією китайських аналітиків стосовно того, що розвиток КНР елементів транспортної інфраструктури з ЦА в майбутньому має стати фундаментом широкої взаємодії Китаю з європейськими країнами.

На думку ряду російських дослідників, яку наводить Є. Петелін, стратегія безпеки в Євразії для Китаю передбачає економічну підтримку держав ЦА для забезпечення їх опори на власні сили та запобігання їх залежності від будь якої великої держави, включаючи навіть КНР. Отже, геоекономічне впровадження забезпечує геополітичний вплив. Така позиція визначила політику активної фінансової та економічної експансії в регіоні, що повинно було дати змогу Китаю стати головним інвестором та торговельним партнером центральноазійських держав і таким чином створити сприятливе для себе міжнародне оточення [21, с. 39]. З цією позицією певним чином перегукуються погляди китайських аналітиків, яких цитує казахський вчений С. Кушкумбаєв, зокрема: "ЦА – стратегічний тил для Пекіну, а тому основні принципи та завдання політики КНР в ЦА зумовлені цілями щодо збереження лояльності країн регіону та унеможливлення контролю над ними з боку групи наддержав або однієї з них" [10, с. 66].

З останніх офіційних китайських позицій, що ілюструють сучасну зовнішню політику КНР, показовою є промова в червні 2016 р. Сі Цзіньпіня, з якою він виступив під час перебування в Узбекистані і де зазначив: "Китай завжди розглядав відносини з Узбекистаном із стратегічної висоти і перспективи. Нам слід на основі взаємного інтересу та вигоди виконати завдання спільного формування Економічного поясу Шовкового шляху. Одночасно з енергетичним співробітництвом необхідно розширити співпрацю в несировинній сфері, поліпшити торгово-економічну структуру, створити сприятливі умови для торгово-економічних зв'язків двох країн. Важливо вишукувати точки дотику, поглиблювати співробітництво, насамперед в високотехнологічних галузях економіки, продовжувати сприяти реалізації взаємовигідних проєктів, заохочувати взаємні інвестиції. Нам слід ретельно розробляти проєкти для зближення народів двох країн на основі поглибленої співпраці в сферах культури, освіти, туризму, архітектури та міжрегіональних зв'язків, зміцнити почуття гордості та впевненості двох країн як древніх держав Великого шовкового шляху. Важливо спільними зусиллями створити безпечне середовище для мирного розвитку в регіоні та забезпечити безпеку життя та майна народів двох країн" [28]. На нашу думку, багато з наведених тез китайського лідера відображаються у зовнішньополітичних підходах КНР і до інших країн ЦА.

Аналіз робіт представників науково-експертного середовища ЦА свідчить про певну схожість думок щодо політико-економічних цілей та завдань Китаю в ЦА, які в основному перетинаються з тезами офіційної позиції КНР. Наприклад, Н. Мураталієва з Киргизстану констатує, що складовими політики Китаю в ЦА є струмування та протидія сепаратизму в регіоні, забезпечення такого рівня безпеки, при якому ЦА була б надійним тилом КНР, розвиток багатопланових економічних відносин [17]. Інший дослідник з Киргизстану А. Верещагін робить висновок, що стратегія, яка декларується Китаєм щодо Киргизстану, полягає в політиці розвитку економічного співробітництва та підтримки політичної стабільності через взаємне співробітництво [3, с. 20]. Казахський дослідник В. Ситенко, розмірковуючи про енергетичну взаємодію з державами ЦА та доступ КНР до нових ринків у рамках ШОС, зауважує, що значно важливіше

для Пекіна – отримання підтримки центральноазійських країн у всіх політичних та економічних ініціативах [27], а узбецький учений А. Ходжаєв зазначає, що ринки країн ЦА мають велике значення для розвитку економіки КНР і акцентує, що використання експортно-імпорتنих потенціалів держав ЦА має для Китаю важливе політичне значення, оскільки центральноазійський регіон включений його керівництвом до зони оточення КНР, що впливає на безпеку та стабільність країни [38, с. 109].

Ключовою ланкою зовнішньої політики Китаю в ЦА стало економічне проникнення в регіон шляхом реалізації двосторонніх та багатосторонніх економічних та інфраструктурних проєктів, а серед напрямків взаємодії основними є енергетика, торгівля, створення транспортно-логістичної інфраструктури, формування в регіонах ЦА, які є прикордонними з КНР, зон вільної торгівлі, кредитування економік центральноазійських держав, про що пише казахський вчений К. Сироежкін [32, с. 24] та інші експерти. Тільки за посередництва ШОС Китай надав центральноазійським країнам 20,9 млрд. дол. США у вигляді кредитів [39, с. 84]. Серед основних елементів економічної політики також: забезпечення доступу до енергоресурсів країн регіону шляхом спорудження трубопровідної системи, яка зв'язує регіон з КНР; входження Китаю до стратегічно важливих секторів економік країн регіону; надання з боку КНР країнам регіону фінансово-економічної допомоги [8, с. 90, 91]. За словами киргизського вченого І. Халанського, Китай провадить активну та наступальну економічну політику, яка перетворює регіон в об'єкт співробітництва в зовнішній торгівлі та одне з джерел імпорту енергоносіїв [35, с. 55].

Реалізації національних інтересів Китаю в ЦА підпорядкована його інвестиційна політика, що набирає помітні оберти. Наприкінці 1990-х рр. інвестиції КНР до регіону не перевищували 1 млрд. дол. США та обмежувались нафтогазовим сектором Казахстану, надходячи в основному на купівлю компаній, розвідку та освоєння родовищ, будівництво енергетичної інфраструктури тощо. У роботі російських експертів на чолі з С. Лузяніним підкреслюється, що за показниками капіталовкладень до економік ЦА, Китай, як потужніший інвестор, за 2001–2012 рр. збільшив обсяг своїх інвестицій до регіону в 21 раз (більше 22 млрд. дол. США). У червні 2011 р. Ексімбанк КНР збільшив кредитну лінію до 12 млрд. дол. США та реалізував більше 50 соціально-економічних проєктів в країнах регіону [40, с. 17]. На соціально-економічному аспекті результатів співробітництва з Китаєм акцентує таджицька дослідниця Р. Алієва. Зокрема, вона зазначає, що інфраструктурні об'єкти, що споруджуються в Таджикистані за фінансового та технічного сприяння з боку КНР, стануть основою для суттєвого прискорення динаміки економічного розвитку, ефективного вирішення соціальних проблем, зокрема щодо подолання бідності населення [1, с. 114].

Загальна сума китайських інвестицій в Казахстан 2013 р. – початок 2014 р. склала 18,9 млрд. дол. США, з яких 15 млрд. дол. США сконцентровано в енергетичній сфері. У 2013 р. вартість контрактів, які було підписано в ході візиту Сі Цзіньпіня, склала 30 млрд. дол. США. Інвестиції КНР в узбецьку економіку в 2012 р. перевищили 4 млрд. дол. США. Основну частину китайських вкладень було спрямовано в паливно-енергетичний сектор та розробку природних ресурсів. У вересні 2013 р. сума контрактів, підписаних в Узбекистані склала 15 млрд. дол. США, а Киргизстану було надано кредити у розмірі 3 млрд. дол. США на енергетичні та інфраструктурні проєкти, 1,4 млрд. дол. США з яких спрямовано на будівництво трубопроводів до Китаю [40, с. 17]. Великі китайські інвестиційні та кредитні ко-

шти, як правило, передбачають умови придбання китайського обладнання та техніки. У КНР оформилася цілеспрямована стратегія підтримки зарубіжної експансії національного бізнесу [33, с. 34].

Магістральним напрямком економічної діяльності Китаю та китайських компаній в ЦА узбецькі дослідники В. Парамонов та О. Строков визначають нафтогазовий, де основний інтерес фокусується на Казахстані та Туркменістані – країнах, які мають значний вуглеводний потенціал та високі експортні можливості [20, с. 24]. Серед причин, які викликають енергетичний інтерес до ЦА з боку КНР, автори також вказують: географічну та стратегічну складові, виходячи з безпосередньої близькості та розташування регіону в середині Євразії; перспективну можливість щодо нарощення промислових запасів нафти та природного газу Казахстану, Туркменістану, Узбекистану; потенціал ЦА як стратегічно важливого транзитного регіону у випадку транспортування вуглеводнів з Ірану та Близького Сходу [20, с. 24].

У публікації американського аналітика А. Петерсена вказується, що потреба Китаю в сировині спонукає Пекін вивчати можливості, які відкриваються в ЦА, що багата на енергоносії. Крім міждержавних контрактів, КНР діє здебільшого через Національну нафтову корпорацію Китаю (CNPC), яка інвестує значні кошти в країнах ЦА та виступає ініціатором нових трубопровідних проєктів [22, с. 55, 56]. Зазначається, що Пекін вклав значні капітали в різноманітні проєкти з розвідки та видобування енергоносіїв в Туркменістані та Казахстані, а також розпочав реалізацію масштабних проєктів щодо прокладання трубопроводів для транспортування центральноазійських нафти та газу на схід [22, с. 77].

Експерти з Великої Британії Е. Калюжнова та Лі Джуліан у своїй роботі висловлюють думку, що КНР дотримується ряду стратегій, що за своєю суттю є різними, але доповнюють одна одну щодо забезпечення стабільності доступу до ресурсів вуглеводнів, та які включають: спорудження нафтопроводів, що дозволяють доставку вуглеводнів в напрямку до Китаю; пряму участь в тендерах за сервісні контракти; програми "Позики за нафту та газ"; купівлю нафти та газу на комерційних умовах на відкритому ринку тощо [7, с. 25].

К. Сироежкін акцентує на трьох важливих аспектах: придбання у власність або розробка на умовах довгострокової концесії родовищ вуглеводної сировини; будівництво нафтопроводів та газопроводів, що забезпечують доставку ресурсів до Китаю; участь Китаю в будівництві або реконструкції ГЕС, ТЕС та ЛЕП з перспективою постачання електроенергії до КНР [32, с. 24, 25]. На сьогодні Китай – другий після США споживач електроенергії у світі [45].

Багаті вуглеводнями держави ЦА зайнялись капіталізацією своїх територій, створенням інфраструктури, відведенням земель для прокладання великих трубопроводів, залізниць та автомобільних доріг, виставленням на ринок джерел мінеральної та енергетичної сировини. КНР грамотно користується цим і пропонує свої та підхоплює місцеві проєкти. В особі країн ЦА Китай отримує великих постачальників потрібних йому ресурсів на тривалу перспективу та гарантованих одержувачів різноманітних китайських товарів. Значні обсяги нафти та кольорових металів, більше половини імпортованого газу КНР ввозить з цього регіону за зручними для нього цінами [33, с. 34].

За прогнозами, в 2020 р. щорічна потреба Китаю в природному газі складе близько 300 млрд. кубометрів, при дефіциті поставок блакитного палива в обсязі 80 млрд. кубометрів [26, с. 330-331]. З урахуванням газових проєктів з видобування та транспортування в

Туркменістані, Узбекистані та Казахстані, до 2035 р. ЦА може забезпечувати до половини всіх потреб КНР в імпорті природного газу. Експорт туркменського газу на китайський ринок може сягнути 80 млрд. кубометрів, узбецького – 20 млрд. кубометрів, казахського – 10 млрд. кубометрів [23, с. 11].

КНР є одним з основних партнерів Казахстану. Більша частина казахського експорту до Китаю представлена сировиною (мідь, нафта, нафтопродукти, цинк та кольорові метали) [7, с. 14]. У грудні 2005 р. CNPC спільно з компанією "КазМунайГаз" завершила будівництво тисячокілометрового нафтопроводу, який з'єднав Атасу в західному Казахстані з китайським Алашанькою в Синьцзяні. Цей нафтопровід (щорічна потужність 10 млн. тонн нафти) не тільки має велике значення для китайського внутрішнього ринку, але може зіграти і певну зовнішньоекономічну та зовнішньополітичну роль, у випадку коли євразійська нафта та газ підуть через китайську територію на ринки Японії та Південної Кореї.

Казахстан, який за запасами нафти займає 9 місце в світі (3,9 млрд. тонн) [47], все більше і більше стає важливим нафтовим виробником для Китаю та з недавнього часу розпочав постачання сирої нафти для китайських нафтопереробних заводів в обмін на готову продукцію [7, с. 17]. Китай здійснює придбання активів у нафтогазовому секторі Казахстану [7, с. 17, 18]. Серед придбаних китайською стороною казахських родовищ – найбільше поля Кенкияк та Жанажол, через які проходить китайсько-казахський трубопровід. В Казахстані зареєстровано 22 нафтових компаній за китайською участю, з яких 10 повністю або майже повністю належать представникам КНР, а в 8 їх частка дорівнює 50% і більше [4]. За деякими оцінками, КНР володіє до 25% нафтогазової продукції Казахстану [33, с. 37]. У 2010 р. в проєктах в Казахстані китайськими компаніями було отримано близько третини всієї їхньої "власної нафти" за кордоном [23, с. 7].

Найбільшим серед країн ЦА експортером природного газу до Китаю є Туркменістан, на який припадає 4,3% всього блакитного палива, що імпортує КНР [50, с. 19]. Згідно з контрактом від 2007 р. вартістю 1,5 млрд. дол. США CNPC до 2019 р. заплановано пробурити 12 розвідувальних свердловин на родовищі "Південний Іолотань" [25, с. 89]. У квітні 2006 р. КНР та Туркменістан підписали стратегічну пакетну угоду щодо розвитку газового сектору, яка передбачала будівництво магістрального газопроводу з Туркменістану до Китаю (Трансазійський газопровід) з пропускною можливістю 30 млрд. кубометрів газу на рік. Крім цього, було підписано документ про розподіл продукції щодо розробки родовищ Багтиярлик на правому березі Амудар'ї [23, с. 9].

У грудні 2009 р. завершилось будівництво та почала діяти перша нитка газопроводу Туркменістан-Узбекистан-Казахстан-Китай загальною протяжністю близько 7 тис. км [42]. Друга нитка цього газопроводу запрацювала наприкінці 2010 р. З 2011 р. КНР стала найбільшим експортним ринком для туркменського газу [23, с. 9]. У листопаді 2015 р. введено до експлуатації третю нитку газопроводу загальною протяжністю 7,5 тис. км., а три нитки в цілому мають загальну потужність 60,2 млрд. кубометрів газу на рік (на території Казахстану). У відповідності з контрактом між CNPC та "Туркменгазом", Туркменістан до кінця 2021 р. має вийти на рівень поставок до Китаю в обсязі 65 млрд. кубометрів газу на рік. На цей час, у рамках контракту будується 4 нитка газопроводу за маршрутом "Туркменістан – Узбекистан – Таджикистан – Киргизстан – Китай" потужністю 25 млрд. кубометрів газу на рік. "Вільні" потужності передбачено заповнити узбецьким та казахсь-

ким газом за рахунок зростання видобутку в цих країнах. Будівництво передбачено завершити в 2017 р. Крім цього, у рамках проекту з розширення мережі газопроводу "ЦА-Китай" планується будівництво 4-х "відгалужень" від основного газопроводу: через територію Туркменістану, Казахстану, Узбекистану; через північні частини Таджикистану та Афганістану; через Казахстан, Узбекистан та Киргизстан; через територію Туркменістану до Каспійського моря [46]. Пекін планує зв'язати країни ЦА та Китай через Трансасійський газопровід, який дасть змогу КНР задовольняти значну частину своїх потреб у вуглеводнях, а також зміцнити співробітництво Китаю з центральноазійськими державами в нафтогазовій галузі та посилити вплив КНР в регіоні [33, с. 40].

У 2006 р. CNPC та "Узбекнефтегаз" підписали договір про спільну розвідку нафти та газу на 5 розвідувальних блоках площею 34 тис. кв. км. Крім цього, Китай також бере участь у розвідці родовищ нафти та газу в Аральському морі та займається освоєнням родовища Мінгбулак, яке було відкрито в 1992 р. в Наманганському районі Узбекистану [33, с. 39]. У червні 2010 р. Узбекистан та Китай підписали угоду про щорічне постачання до КНР 10 млрд. кубометрів узбецького газу [23, с. 10]. Згідно з планами CNPC, у видобуток природного газу на території Узбекистану з 2014 р. по 2019 р. повинно бути проінвестовано більше 277 млн. дол. США, а до кінця цього періоду щорічний видобуток блакитного палива має скласти до 1 млрд. кубометрів [31].

Слід відзначити, що з розвитком атомної енергетики в КНР протягом останніх 10 років здійснювався активний етап китайсько-казахської та китайсько-узбецької співпраці в сфері забезпечення Китаю ураном. Зокрема, у рамках відповідних проектів відбувалася підготовка планів та їх практична реалізація щодо видобутку та поставок казахського і узбецького уранового палива до КНР [21, с. 49, 50]. Про планування початку в 2014 р. спільного з китайською стороною видобутку урану в Узбекистані було оголошено після проведення спеціалістами двох країн в 2010-2011 рр. геологорозвідувальних робіт в Центральних Кизилкумах [48]. В роботі Т. Лукашиної та К. Стародубцевої зазначається про плани Казатомпрому щодо постачання до КНР до 40% всього уранового палива, яке виробляється в країні, та виділення з боку Китаю, в свою чергу, великої кількості грантів та стипендій для казахських студентів, таким чином будуючи міст дружби, який може стати міцною основою для розвитку співробітництва в масштабних нафтових та уранових проектах [15, с. 46].

Китайський вчений Пан Гуан в одній з своїх робіт зауважує, що в цілях реалізації зовнішньої енергетичної стратегії в ЦА, КНР, серед іншого, прагне до багатосторонньої співпраці з розробки, освоєння та експорту енергоресурсів з метою забезпечення енергетичної безпеки та стабільності в регіоні, виступає за те, щоб для такого співробітництва було створено необхідні умови, які задовольняють всі зацікавлені сторони [19, с. 102]. Автор пише, що, враховуючи швидке економічне зростання Китаю, особливо його попит на енергоресурси, що постійно зростає, енергетичну безпеку держав ЦА можливо вважати все більш важливим стратегічним завданням КНР, та стверджує, що можливості забезпечення енергетичної безпеки, а також перспективи розвитку енергоресурсів ЦА залишаються вельми реальними та багатообіцяючими [19, с. 107].

Китайські аналітики Лі Сін та Ван Чэнсін констатують, що ЦА вже стала пріоритетним напрямком зовнішньої енергетичної стратегії КНР, і з позиції Китаю можна сказати, що енергетичне співробітництво з центральноазійськими державами дозволяє КНР уникнути значної

енергозалежності від Близького Сходу та великого обсягу морських перевезень, а також диверсифікувати енергоджерела та види транспортування для максимального забезпечення енергетичної безпеки країни [12, с. 55].

Красномовним підтвердженням правильності та логічності наведених тез представників експертно-аналітичного середовища, зокрема зі стратегічної точки зору, є висновок, який зроблено в матеріалах за підсумком візиту Голови КНР Сі Цзіньпіна до країн ЦА у вересні 2013 р., а саме: "У гео економічному аспекті проекти з розробки нафтогазових родовищ ЦА та транзиту вуглеводнів до Китаю являють собою резерв, який необхідний КНР на фоні нестабільності в країнах Близького Сходу та Північної Африки, з яких він отримує практично 80% всіх імпортованих поставок енергоносіїв" [6].

А. Петерсон робить висновок, що при збереженні нинішніх тенденцій Китай продовжить розширення своєї енергетичної інфраструктури на захід, закупаючи значну частину нафти та газу, які видобуваються в ЦА [22, с. 78].

Група російських експертів на чолі з С. Лузяніним, аналізуючи стан співпраці країн-учасниць ШОС, акцентує на окремих аспектах взаємодії Китаю з країнами ЦА, зокрема: "КНР, як лідер за обсягами зовнішньої торгівлі, у рамках ШОС продовжує практику щодо нарощення двосторонніх економічних відносин" [40, с. 18]. Автори зазначають, що в 2006 р. товарообіг КНР з ЦА оцінювався в 11 млрд. дол. США, в 2010 р. – 29, в 2012 р. – 36, в 2013 р. – 40. За підсумками 2014 р. товарообіг різко скоротився до 25 млрд. дол. США внаслідок стрибків курсів національних валют країн ЦА до рубля та долара та, відповідно до юаня в другій половині 2014 р., а також різкого зниження конкурентоспроможності товарів центральноазійських країн на китайському ринку. У двосторонніх торгово-економічних відносинах в центральноазійському експорті до КНР превалює паливо та сировина, а в імпорті з Китаю – товари широкого вжитку. В останні роки визначилося декілька важливих тенденцій в торгових відносинах Китаю з країнами ЦА, головна з яких – закріплення як беззаперечного лідера Казахстану, що забезпечує стійкий та зростаючий експорт вуглеводнів. У той же час торгівля з Киргизстаном і Таджикистаном має нестійкий та незбалансований характер з наявною великою кредиторською заборгованістю вказаних країн перед КНР [40, с. 14].

Ключовим китайським торговельним партнером в ЦА залишається Казахстан. Товарообіг між двома країнами зростає з року у рік на 10-12%. За офіційними даними КНР, в 2012 р. обсяги торгівлі склали 25,68 млрд. дол. США, при цьому китайський експорт до Казахстану зріс на 15% – до 11 млрд. дол. США, а імпорт до КНР збільшився на 4,8% – до 14,8 млрд. дол. США. В 2013 р. наведені показники склали відповідно 28,6 млрд. дол. США, 12,5 млрд. дол. США та 16 млрд. дол. США [2, с. 63-64].

Розглядаючи гуманітарну складову в центральноазійській політиці Китаю, доцільно ілюструвати цей напрям, акцентуючи на взаємодії в культурно-освітній сфері, зокрема щодо просування китайських культурних проектів в ЦА, в тому числі з метою формування позитивного іміджу КНР в регіоні. Завдяки процесу створення Інститутів Конфуція, які за широкої фінансової та кадрової підтримки з боку Китаю відкриваються у навчальних закладах за кордоном та забезпечують умови для вивчення китайської мови, у 2013 р. в Казахстані, Киргизстані, Таджикистані та Узбекистані діяло 10 Інститутів Конфуція та 12 Класів Конфуція, де навчалось близько 23 тисяч студентів [18]. Слід також вказати, що Китай створює безліч науково-дослідних центрів та мобілізує велику кількість вчених для вивчення держав

регіону ЦА, активно слідкуючи за перебігом подій в ньому, про що в одній зі статей пише узбецький вчений А. Ходжаєв [37, с. 45].

Говорячи про забезпечення безпеки в регіоні, яка була ключовою в процесі побудови взаємодії КНР з центральноазійськими державами на початку 90-х років, необхідно зазначити, що ця тематика не втрачає своєї актуальності і сьогодні, набуваючи, на нашу думку, все більшого значення та нових відтінків.

У цьому контексті можна навести позицію американського дослідника Е. Фейгенбаума, який вважає, що серед ключових інтересів Китаю в ЦА сьогодні не тільки забезпечення стабільності на кордоні, але і сприяння щодо довгострокової стабільності самих держав ЦА [43, с. 67]. Китайський вчений Лі Сінь, торкаючись питання економічних інтересів КНР в ЦА, зазначає, що економічна співпраця з ЦА є одним з найважливіших заходів щодо сприяння розвитку Західного Китаю. У цьому випадку економічні інтереси слугують інтересам безпеки Китаю. Основним гарантом стабільності та безпеки західних регіонів КНР є економічний розвиток, а головним шляхом вирішення проблеми "трьох зол" – викоринення бідності. Бідність та нерозвиненість інфраструктури може призвести до заворушень та розколу в ЦА, що погіршить зовнішні умови для розвитку Західного Китаю. З метою уникнення такої ситуації КНР зосереджує свої інвестиції в ЦА в основному в базових галузях економіки, зокрема транспорті, електроенергетиці, зв'язку та гірничовидобувній промисловості [13, с. 65].

Дослідник з США Роберт Гуан Тянь, аналізуючи тематику щодо Синьцзян-Уйгурського автономного району (СУАР) Китаю та його ролі в системі регіонального економічного співробітництва Великої ЦА, підкреслює, що економічне співробітництво між п'ятьма країнами ЦА та СУАР приймає різноманітні форми, включаючи прикордонну торгівлю, офіційну міждержавну торгівлю, обмін урядовими або приватними діловими делегаціями, проведення ярмарків товарів та технологій [24, с. 100].

У дисертаційній роботі, присвяченій проблемі уйгурського сепаратизму, російська дослідниця А. Мавлонова пише, що стратегія Китаю в Казахстані, Киргизстані і Таджикистані добре підтверджує той факт, що КНР ясно усвідомлює тісний зв'язок між економічною співпрацею та розширенням свого впливу, а також між економічною співпрацею та безпекою. КНР, вкладаючи інвестиції в транспортну та енергетичну галузі зазначених держав ЦА, намагається проникнути в найважливіші сектори їх економік. Авторка зазначає, що це вигідно завдяки потужній присутності китайського капіталу в стратегічно важливих секторах економік держав регіону. А наявність транспортно-комунікаційної інфраструктури, що підтримує зв'язок з вказаними країнами, створює таку ситуацію, коли китайський фактор набуває все більшого значення в регіоні. Крім цього, інвестиції в ключові сектори економік сусідніх держав ЦА також грають свою роль у сприянні регіонального розвитку, що, в свою чергу, знижує можливість політичної та соціальної дестабілізації в регіоні, яка прямим чином може вплинути на обстановку в Синьцзяні, а також уповільнити економічне зростання Китаю. А. Мавлонова, аналізуючи ситуацію щодо СУАР, відзначає усвідомлення з боку Пекіна, що для стабільності в регіоні йому необхідно дотримуватися зваженої та вкрай обережної політики, і в цьому контексті наводить думку китайського дослідника Чжао Чанцина, який вважає, що у випадку, коли економічний розвиток держав ЦА буде випереджати розвиток західних регіонів Китаю, це може призвести до зростання невдоволення та сепаратистських тенденцій в Синьцзяні. Ав-

торка робить висновок, що динамічний розвиток співробітництва між КНР та сусідніми державами ЦА безпосередньо відбивається на ситуації в Синьцзяні та, усвідомлюючи даний факт, Китай докладає серйозні зусилля в цьому напрямку [16, с. 171-172].

Як один з аспектів розгляду проблеми уйгурського сепаратизму в контексті забезпечення регіональної безпеки можна навести і позицію дослідника Яо Вана, який у своїй дисертації зазначає: "Керівництво КНР враховує залежність політичної стабільності в регіоні від обмеження впливу на мусульманські регіони Китаю релігійних фундаменталістів та пантюркістів. Було поставлено завдання "всіма силами підтримати чинну політичну владу в державах ЦА", яка "також зберігає настороженість по відношенню до пантюркізму та фундаменталізму, суворо обмежуючи сфери їх впливу, особливо ісламського фундаменталізму". Збереження стабільності в переважно мусульманських районах КНР, на думку як центрального так і регіонального керівництва Китаю, перебуває в прямій залежності від ситуації в сусідніх мусульманських республіках, що здобули незалежність" [41, с. 178]. Автор також акцентує на тому, що розвиток дружніх відносин з державами ЦА – важливий напрямок зовнішньої політики КНР, який допомагає підтримувати міжнародний мир в СУАР, що сприяє зміцненню регіональної безпеки [41, с. 188].

У цьому контексті, А. Петерсен зауважує: "Китай турбується про захист власних околиць і тому намагається вибудувати дружні відносини з сусідніми державами ЦА. Він побоюється, що нестабільність в цьому регіоні призведе до того, що терористи та екстремісти подолають його кордон та розпочнуть підживлювати сепаратистський рух в Синьцзяні" [22, с. 54].

І. Халанський з Киргизстану пише, що і до цього часу Китай розглядає ситуацію в ЦА не тільки як нові для себе перспективи, але і як комплекс потенційних загроз власній безпеці. Динаміка процесів, які відбуваються в ЦА та навколо неї, зумовлює постійне коригування Пекіном критеріїв оцінки загроз своїм інтересам, що виникають в регіоні, та, відповідно, алгоритмів реагування на них [36, с. 59].

Узбецький військовий аналітик О. Столповський, розглядаючи інтереси Китаю із забезпечення безпеки в ЦА, в 2009 р. писав, що завдяки наполегливості Пекіну провадиться політика щодо проблеми уйгурського сепаратизму, яка узгоджена між КНР та державами ЦА. Автор зазначав, що базові елементи стратегії Китаю щодо захисту своїх інтересів в ЦА концептуально визначились, а сама стратегія полягає у тому, щоб, спираючись на ШОС та в тісному партнерстві з Росією, брати участь у вирішенні комплексу проблем безпеки, прагнути до розвитку тісних відносин з країнами ЦА, забезпечити реалізацію своїх стратегічних цілей, які насамперед стосуються недопущення подальшого посилення присутності США та їх союзників, освоєння багатих природних ресурсів ЦА [30, с. 118].

Поступове просування та прогрес в процесі реалізації стратегічних планів КНР в ЦА має позитивні результати практично в усіх сферах, що відображається в оцінках, які роблять в міжнародних політичних та експертних колах. На нашу думку, успіхом КНР щодо досягнення своїх цілей та вирішення завдань у рамках зовнішньої політики в ЦА, не в останню чергу, зумовлено зацікавленість США в налагодженні діалогу з Китаєм щодо співробітництва в регіоні. Зокрема, свідченням планування такого політичного кроку з боку американської сторони була відповідна позиція заступника помічника Державного секретаря США у справах Південної та Центральної Азії Р. Хоугланда, яку він оприлюднив в

березні 2015 р., виступаючи в Джорджтаунському університеті, і яка стосувалась початку з травня 2015 р. детальних консультацій з Китаєм про можливість координації дій в ЦА та Афганістані [44].

Висновки. Вищенаведений зріз в різноплановій палітрі думок та позицій представників науково-експертного середовища, що відображають політико-економічні пріоритети Китаю в ЦА, дають підстави говорити про багатогранний характер цієї теми.

На наш погляд китайські пріоритети в ЦА на сучасному етапі побудовані в контексті відповідних концепцій на основі глобальної стратегії, охоплюють широкий спектр завдань, які віддзеркалюють регіональні цілі у рамках загальної цілеспрямованої та послідовної зовнішньої політики КНР і зорієнтовані на масштабне та скоординоване просування довгострокових національних інтересів Китаю з урахуванням ідей та теорій, глибоких традицій багатокультурної історичної спадщини, акумулюючи навколо себе комплекс питань щодо традиційних та нетрадиційних загроз безпеці, сфери економіки, енергетики, екології, освіти, культури тощо.

У ході вивчення відповідних китайських офіційних позицій та коментарів навколо них помітним є факт того, що в КНР надзвичайно зважено підходять до внутрішньої та зовнішньої політики, зокрема міжнародного співробітництва з країнами ЦА, об'єднуючи взаємопов'язані аспекти та вибудовуючи каркас цілей для їх подальшої реалізації у рамках вирішення завдань розвитку регіону. За результатами аналізу, який базується на офіційних документах, оглядових матеріалах та публікаціях спеціалістів, можна зробити висновок, що в Китаї, питання формування зовнішньополітичної стратегії та досягнення поставлених цілей в ЦА опрацьовується на системній прагматичній основі під кутом зору інтересів національної безпеки.

У цьому контексті ми поділяємо думку М. Дорошка та Н. Шпакової, які зазначають, що в цілому підхід Китаю до ЦА є за своєю суттю стратегічним та довгостроковим, не орієнтованим на пріоритети, що швидко змінюються [5, с. 153].

Ми вважаємо, що китайські політико-економічні пріоритети в ЦА, які є в основі відносин КНР з центральноазійськими країнами, можна розглядати як систему конструювання елементів зовнішньої політики, в тому числі у вигляді механізмів, що спрямовані на підтримку регіональної стабільності та безпеки, розбудови політичних, економічних та гуманітарних зв'язків під кутом зору відповідних концепцій та стратегій розвитку Китаю.

Сучасними пріоритетними напрямками Китаю в ЦА є розвиток дружби, добросусідства, співробітництва з країнами регіону на засадах взаємної довіри, мирного співіснування, доброзичливості, партнерства та підтримки, взаємоповаги до суверенітету та територіальної цілісності, принципах ненападу, невтручання у внутрішні справи один одного, рівності та взаємної вигоди.

Велике значення у зовнішній політиці КНР надається так званій "м'якій силі", яка означає використання "нематеріальних власних ресурсів" культури та політичних ідеалів. Створюється позитивний імідж та образ Китаю, значна увага приділяється зміцненню "стратегічної репутації", просуванню китайських культурних проєктів в ЦА, забезпеченню умов для вивчення китайської мови тощо. Серед пріоритетів також культивується теза щодо зближення народів країн регіону на основі поглибленої співпраці в сфері культури, освіти, туризму, археології та міжрегіональних зв'язків.

Одним з найважливіших пріоритетів для Китаю в ЦА є розширення багатопланового економічного співробітництва, зокрема розвиток регіональної економічної ін-

теграції та промислової кооперації, створення розгалуженої транспортної інфраструктури, торгівля, інвестиції тощо. Серед ключових аспектів цих напрямків – розробка, освоєння та експлуатація енергоресурсів з метою забезпечення енергетичної безпеки, доступу КНР до центральноазійських нафти та газу шляхом спорудження трубопроводів для доставки вуглеводнів до Китаю, купівлі сировинних ресурсів в центральноазійських країнах, придбання активів в нафтогазовому секторі, щоб уникнути в такий спосіб у рамках диверсифікації джерел енергетичних ресурсів та видів їх транспортування значної енергозалежності від Близького Сходу та великого обсягу морських перевезень.

Можна говорити про пріоритетність економічного співробітництва КНР з країнами ЦА і в контексті сприяння розвитку, гарантій стабільності та безпеки західного Китаю, що розглядається крізь призму проблеми уйгурського сепаратизму, обмеження впливу на окремі райони Китаю релігійних фундаменталістів та пантюркістів – фактору, що впливає на політичну стабільність в регіоні.

Серед пріоритетів Китаю в ЦА також забезпечення регіональної безпеки під кутом зору спільної боротьби з наркотрафіком, транскордонною організованою злочинністю, потенційного захисту КНР від можливої нестабільності в центральноазійських державах.

Щодо сфери безпеки в широкому розумінні, то, на нашу думку, відстоюванню китайських національних інтересів в регіоні сьогодні підкорено увесь широкий спектр практичних зусиль щодо налагодження тісної взаємодії КНР з центральноазійськими країнами, формування та реалізація відповідних двосторонніх і багатосторонніх програм та планів тощо.

Виходячи із прагматичного підходу та економічних розрахунків, Китай буде в ЦА з використанням всього набору політичних, економічних, військових та інших інструментів добре продуману зовнішню політику, що спрямована на розвиток взаємовигідного співробітництва з центральноазійськими державами, розв'язання наявних регіональних проблем.

На наш погляд, на фоні серйозної уваги з боку політичного керівництва КНР до ЦА можна відзначити зростаючу динаміку щодо форсованого руху на шляху розвитку двосторонньої та багатосторонньої взаємодії Китаю з країнами ЦА в різних сферах співробітництва, зокрема щодо безпекової тематики, економічних питань, в тому числі енергетики, фінансів, будівництва, промисловості, а також екології, гуманітарної сфери тощо.

У процесі досягнення пріоритетних цілей КНР в ЦА, передусім за рахунок динамічного розширення економічного співробітництва з країнами ЦА, очевидним є поступальне зростання впливу Китаю в регіоні, що дає змогу йому підходити до вирішення актуальних геополітичних завдань, в тому числі безпекового характеру, на більш широкій міжнародній основі із залученням колективних можливостей центральноазійських країн, беручи до уваги важливість для Пекіна отримання з їх боку підтримки китайських політичних та економічних ініціатив.

Пропозиції щодо співпраці в розрізі сучасної центральноазійської політики з боку Китаю виглядають актуальними та слухними, а процес їх реалізації, зважаючи на досвід останніх років, характеризується намаганням найшвидшого втілення запропонованих новацій в практичну площину. Вочевидь, при збереженні наявної динаміки взаємовідносин КНР з державами ЦА Китай у недалекому майбутньому зміцнить свої геополітичні позиції в регіоні за рахунок активної економічної інтеграції та кооперації з центральноазійськими країнами.

Рівень, зміст та характер взаємодії між КНР та центральноазійськими країнами, напрацювання на пер-

спективу дають можливість розширення їх взаємовідносин, а також свідчать про абсолютну вірогідність спостереження в майбутньому масштабного розвитку нових сфер співпраці, подальших успіхів китайської дипломатії, конструктивних кроків керівництва Китаю на шляху втілення зовнішньополітичних планів в регіоні.

На нашу думку, успішне досягнення проголошених цілей КНР у рамках співробітництва з країнами ЦА слугуватиме реалізації з боку Китаю стратегічних устремлень в умовах глобальних процесів, конкуренції та суперництва на теренах Євразії та в світі в цілому.

Безумовно, роль та значення КНР в ЦА зростатимуть, і в майбутньому цікавою може бути конвертація результатів реалізації нинішнього зовнішньополітичного курсу Китаю, що продиктований його політико-економічними пріоритетами. Серед важливих моментів з цього погляду, вже сьогодні вимальовується тенденція зміцнення переговорних позицій КНР щодо умов імпорту сировинних ресурсів з країн поза центральноазиатським регіоном в контексті перебудови світових ринків нафти та газу.

Більшість представників міжнародного експертно-аналітичного середовища в своїх оцінках майбутньої китайської зовнішньої політики в ЦА акцентують на позитивних аспектах щодо реалізації великого потенціалу взаємодії Китаю з центральноазиатськими державами, а наявні тенденції щодо налагодження та розвитку їх співпраці дають можливість спрогнозувати, що КНР і надалі зміцнювати свої політичні та економічні позиції в регіоні.

На наше переконання, для КНР – вагомого гравця на світовій арені, який демонструє далекоглядну зовнішню політику щодо забезпечення безпеки, подальшого економічного зростання та зміцнення свого впливу, стратегічною метою є набуття в перспективі панівних позицій в ЦА, що зумовлено багатоаспектністю політико-економічних пріоритетів Китаю в регіоні, характер яких у своїй основі, ймовірно, залишиться незмінним і на перспективу.

Список використаних джерел

- Алиева Р. Р. Формы взаимодействия Республики Таджикистан с Китайской Народной Республикой в рамках ШОС: механизмы реализации проектов и проблемы взаимодействия // Ученые записки Худжандского гос. ун-та им. акад. Б. Гафурова. Гуманитарные науки, 2013. – № 2 (35). – С. 106-117.
- Ван Гуанчжэн, Журавлева Е. В. Политика "Мягкой силы" России и КНР в отношении стран Центральной Азии (на примере Казахстана) // Вестн. Рос. ун-та дружбы народов. Серия: Международные отношения. – № 1, 2015. – С. 60-70.
- Верещагин А. А. Геополитическая конкуренция глобальных акторов в Кыргызской Республике: автореф. дисс. ... канд. пол. наук: 23.00.04 / Верещагин Антон Александрович; [Кырг.-Рос. славян. ун-т]. – Бишкек, 2013. – 26 с.
- В РК 22 нефтяные компании с китайским участием // Forbes Kazakhstan. 12 января 2013 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://forbes.kz/process/probing/v_rk_rabotayut_22_neftyanyie_kompanii_s_kitayskim_uchastiem.
- Дорошко М. С., Шлакова Н. В. Геополітичне середовище та геополітична орієнтація країн СНД. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 204 с.
- Итоги визита председателя КНР Си Цзиньпина в страны Центральной Азии. 26 сентября 2013 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.analitika.org/index.php/international-affairs/geo/9130-itogi-vizita-predsedatelya-knr-si-czinpina-v-strany-centralnoy-azii>.
- Калужнова Е., Джулиан Ли. Китайско-казахстанское сотрудничество в области углеводородного сектора в начале XXI столетия. В сб. Центральная Азия: роль в перестройке мировых рынков нефти и природного газа / Под ред. С. В. Жукова. – М.: ИМЭМО РАН, 2014. – С. 13-32.
- Каукунов А. С. Особенности китайской дипломатии в Центральной Азии: взгляд из Казахстана / Мат-лы межд. конф. "Центральная Азия – Китай: состояние и перспективы сотрудничества" (Алматы, КИСИ при Президенте РК, 4–5 июня 2008 г.). – С. 83-91.
- Китаю и Казахстану нужно создать "экономический коридор Шелкового пути" – председатель КНР Си Цзиньпин 2013/09/08 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kz.china-embassy.org/rus/zhgx/t1074163.htm>.

10. Кушкumbaев С. К. Опыт ШОС во взаимодействии Китая со странами Центральной Азии // Мат-лы межд. конф. "Центральная Азия – Китай: состояние и перспективы сотрудничества" (Алматы, КИСИ при Президенте РК, 4–5 июня 2008 г.). – С. 63-70.

11. К итогам визита Си Цзиньпина в Центральную Азию: Казахстан. 16 сентября 2013 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://carnegieendowment.org/2013/09/16/ru-pub-52988>.

12. Ли Син, Ван Чэнсин. Стратегия энергетической безопасности Китая в Центральной Азии // Сравнительная политика, 2013. – № 2 (12). – С. 50-59.

13. Ли Синь. Экономические интересы России и Китая в Центральной Азии: сравнительный анализ // Вестн. Санкт-Петерб. ун-та. Серия 5. Экономика, 2012. – № 3. – С. 60-74.

14. Ли Фенлинь. Центральная Азия – арена международного сотрудничества. 24 ноября 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.globalaffairs.ru/global-processes/Tcentralnaya-Aziya-arena-mezhdunarodnogo-sotrudnichestva-17828>.

15. Лукашина Т. И., Стародубцева К. А. Энергетическая безопасность КНР: механизмы формирования и проблемы реализации // В сб. Россия и Китай: проблемы стратегического взаимодействия. Вып. 12. – Чита: ЗабГУ, 2012. – С. 42-46.

16. Мавлонова А. С. Проблема уйгурского сепаратизма в контексте обеспечения региональной безопасности в Центральной Азии: дисс. ... канд. истор. наук: 07.00.15 / Мавлонова Анна Сергеевна; [Фед. гос. автономное учрежд. высш. обр. "Рос. ун-т дружбы народов"]. М., 2015. – 221 с.

17. Мураталиева Н. Т. Концептуальные основы региональной политики Китая в Центральной Азии, 2009 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.easttime.ru/analitici/3/8/626.html>.

18. Обзор: международное сотрудничество в сфере образования формирует интеллектуальную опору для развития Экономического пояса Шелкового пути [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://russian.news.cn/culture/2014-02/28/c_133150954.htm.

19. Пан Гуан. Энергетическая политика Китая и обеспечение энергетической безопасности в Центральной Азии // Центральная Азия и Кавказ, 2007. – № 6 (54). – С. 98-107.

20. Парамонов В., Строков О. Энергетические интересы и энергетическая политика Китая в Центральной Азии // Центральная Азия и Кавказ, 2010. – № 3. том 13. – С. 21-35.

21. Петелин Е. Н. Энергомонолог Китая в Центральной Азии // Индекс безопасности, 2011. Т. 17. – № 4 (99), Т.17. – С. 35-57.

22. Петерсен А. Россия, Китай и энергетическая геополитика в Центральной Азии / А. Петерсен при участии К. Барыш; Центр европейской реформ; Моск. Центр Карнеги. – М., 2012. – 90 с.

23. Резникова О. Б. Нефть и газ Центральной Азии: разворот на рынок КНР. В сб. Центральная Азия: роль в перестройке мировых рынков нефти и природного газа / Под ред. С. В. Жукова. – М.: ИМЭМО РАН, 2014. – С. 6-12.

24. Роберт Гуан Тянь. Синьцзян-Уйгурский автономный район Китая и его роль в системе регионального экономического сотрудничества Большой Центральной Азии // Центральная Азия и Кавказ, 2009. – № 1 (61). – С. 98-109.

25. Савкович Е. В. Торгово-экономическое сотрудничество КНР с Республикой Туркменистан (1992-2010 гг.) // Вестн. Томского гос. ун-та, 2011. – № 344 – С. 87-91.

26. Савкович Е. В. Экономическая политика Китая в постсоветской Центральной Азии (1992–2012 гг.) / под ред. В. П. Зиновьева. – Томск : Томский гос. ун-т, 2012. – 336 с.

27. Ситенко В. Н. ШОС и проблемы безопасности в Центральной Азии: значение для Казахстана [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://kisi.kz/ru/categories/geopolitika-i-mezhdunarodnye-otnosheniya/posts/shos-i-problemy-bezopasnosti-v-central-noy-azii-znachen>.

28. Си Цзиньпин. Узбекистан – крупная держава в Центральной Азии. 21 июня 2016 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.anons.uz/article/politics/17407/>.

29. Си Цзиньпин: Китай будет продвигать дружеские отношения с сопредельными странами, 26/10/2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://russian.people.com.cn/31521/8437415.html>.

30. Столповский О. А. Интересы Китая по обеспечению безопасности в Центральной Азии // Материалы V Конвента РАМИ. Под общей ред. проф. А. Ю. Мельвиля "Мировая политика: взгляд из будущего", МГИМО – Университет, 2009. – Том 5. Будущее стабильности и безопасности в регионе Центральной Азии. – С. 105-118.

31. Строительство 4-й нитки Трансазиатского газопровода на территории Узбекистана начнется в середине 2015 года [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://neftegaz.ru/news/view/135359-Stroitelstvo-4-y-nitki-Transaziatzskogo-gazoprovoda-na-territorii-Uzbekistana-nachnetsya-v-seredine-2015-g>.

32. Сыроежкин К. Присутствие Китая в энергетическом секторе Центральной Азии // Центральная Азия и Кавказ, 2012. – № 1. Том 15. – С. 23-46.

33. Сычева А. М., Сливков В. Ю. Проекты китайских нефтегазовых корпораций в государствах Центральной Азии. В сб. Центральная Азия: роль в перестройке мировых рынков нефти и природного газа / Под ред. С. В. Жукова. – М.: ИМЭМО РАН, 2014. – С. 33-42.

34. Умаров А. А. Стратегические инициативы США и Китая в Центральной Азии / А.А. Умаров // Сравнительная политика, 2015. – № 1(18). – С. 128-138.
35. Халанский И. В. О потенциале эволюции ШОС в Центральной Азии: сценарии // Вестн. Кырг.-Рос. славян. ун-та, 2015. Т. 15. – № 5. – С. 52-56.
36. Халанский И. В. Политика КНР в постсоветском сегменте Центральной Азии: решение пограничного вопроса // Вестн. Кырг.-Рос. славян. ун-та, 2015. Т. 15. – № 5. – С. 57-60.
37. Ходжаев А. О центральноазиатской политике КНР (на основе китайских источников) // Центральная Азия и Кавказ, 2007. – № 3 (51). – С. 30-46.
38. Ходжаев А. Х. О перспективе центральноазиатской политики Китая / Мат-лы междунар. конф. "Центральная Азия – Китай: состояние и перспективы сотрудничества" (Алматы, КИСИ при Президенте РК, 4–5 июня 2008 г.). – С. 108-119.
39. Чжао Хуашэн. Создание образа: как Китаю закрепиться в Центральной Азии // Мировая политика: старые проблемы и новые вызовы. Ежегодник Ин-та междунар. иссл. / Гл. ред. А. А. Орлов, – М: ИМИ МГИМО, 2015. Вып. 4 (14). – С. 80-95.
40. Шанхайская организация сотрудничества: модель 2014–2015: рабочая тетрадь № 21/2015 / [С. Г. Лузянин (рук.) и др.]; [гл. ред. И. С. Иванов]; Рос. совет по междунар. делам – М.: Спецкнига, 2015. – 36 с.
41. Яо Ван. Синьцзян-уйгурский автономный район и политика КНР в контексте современных вызовов международной безопасности: дисс. канд. полит. наук: 23.00.04 / Яо Ван; [МГУ им М. В. Ломоносова]; М., 2015. – 218 с.
42. Blank S. The Strategic Implications of the Turkmenistan – China Pipeline Project // China Brief. 2010. Vol. 10. – № 3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.intelligencequarterly.com/2010/02/the-strategic-implications-of-the-turkmenistan-china-pipeline-project/>
43. Feigenbaum E. A. Central Asia Contingencies // Managing instability on China's periphery: New York. Council on foreign relations. 2011. P. 67.
44. Hoagland Richard E. Central Asia: What's Next? Georgetown University. Washington, DC. 2015. March 30 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.state.gov/p/sca/rls/rmks/2015/240014.htm>.
45. Kenny H. J. China and the Competition for Oil and Gas in Asia // Asia-Pacific Review, 2004. Vol. 11, No. 2. P. 36-47.
46. Petersen, Alexandros. Central Asia's New Energy Giant: China / A. Petersen // China In Central Asia. – 2013. – Mode of access [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://chinaincentralasia.com/2013/06/29/central-asias-new-energy-giant-china/>.
47. Statistical Review of World Energy 2014 // BP Global. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf>.
48. Uz-China Uran can start uranium mining in 2014 // UzDaily [Electronic resource]. – 2012. – Mode of access [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.uzdaily.com/articles-id-21102.htm#sthash.QKyubvGk.LSTMrcrg.dpbs>.
49. Xi Jinping suggests China, C. Asia build Silk Road economic belt [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://news.xinhuanet.com/english/china/2013-09/07/c_132700695.htm.
50. Zhou Peng. China's Energy Import Dependency: Status and Strategies / P. Zhou // College of Economics and Management & Research Center for Soft Energy Science. – Nanjing, China, 2011. – P. 19.

Надійшла до редколегії 04.11.16

С. Даниленко, д-р полит. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ПОЛИТИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРИОРИТЕТЫ КИТАЯ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

В статье рассматриваются вопросы, связанные с развитием взаимоотношений Китайской Народной Республики с центральноазиатскими странами, политико-экономических приоритетов Китая в Центральной Азии в контексте внешней политики КНР в регионе.

В работе высвечиваются позиции и мысли представителей научно-политической среды о внешней политике Китая в Центральной Азии, в том числе что касается соответствующих концепций, стратегий, целей и задач в рамках внешнеполитического курса КНР в центральноазиатском регионе в современных условиях.

Сделан обзор научно-экспертных публикаций ряда китайских и центральноазиатских исследователей, а также представителей других государств об их видении актуальных аспектов международного сотрудничества Китая с Казахстаном, Киргизстаном, Таджикистаном, Туркменистаном, Узбекистаном под углом зрения политико-экономических приоритетов КНР в Центральной Азии.

Рассмотрены оценки и комментарии исследователей о приоритетах Китая в центральноазиатском регионе, которые касаются политических отношений КНР с центральноазиатскими странами, сферы безопасности, экономических и гуманитарных вопросов и так далее.

Авторы презентуют обобщенные выводы и собственный взгляд на процесс формирования и реализации центральноазиатской внешней политики Китая, основные тенденции и перспективы развития, решение на двустороннем и многостороннем уровне имеющих региональных проблем в контексте политико-экономических приоритетов КНР в Центральной Азии.

Ключевые слова: геополитика, стратегия, цели, задачи, внешняя политика, Китай, политико-экономические приоритеты, международные отношения, национальные интересы, Центральная Азия, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан, двустороннее и многостороннее сотрудничество, интеграция, региональное развитие, безопасность.

S. Danylenko, doctor hab., assis.prof.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE POLITICAL AND ECONOMIC PRIORITIES OF CHINA IN CENTRAL ASIA

The article describes the issues related to the development of relations between the People's Republic of China and Central Asian countries, China's political and economic priorities in Central Asia in the context of China's foreign policy in the region.

This study highlights the positions and opinions of representatives of scientific and expert community about China's foreign policy in Central Asia, including the relevant concepts, strategies, goals and objectives within the foreign policy of China in Central Asia today.

A review of the scientific and expert publications of Chinese and Central Asian researchers, and representatives of other countries about their vision of topical aspects of international cooperation between China and Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan, from the standpoint of political and economic priorities of China in Central Asia.

Considered ratings and comments about China's priorities in Central Asia, which relate to political relations of China with Central Asian countries, the security sector, economic and humanitarian issues, and so on.

The authors will present summary conclusions and their own opinion on the formation and implementation of the Central Asian foreign policy of China, the main trends and prospects of development, solution of the current regional problems at the bilateral and multilateral level in the context of political and economic priorities of China in Central Asia.

Keywords: geopolitics, strategy, goals, objectives, foreign policy, China, the political and economic priorities, international relations, national interests, Central Asia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan, bilateral and multilateral cooperation, integration, regional development, and security.